

ALTERNATİF BİR EKONOMİ POLİTİKASI ARACI OLARAK SOSYAL PİYASA EKONOMİSİ

Yiğit KAYMAK¹

Mehmet Emin ERÇAKAR²

ÖZET

Kökenleri 1930'lu yıllara kadar götürülebilecek Ordo-liberalizm ya da Alman neoliberalizmi kavramı, sosyal piyasa ekonomisinin temel düşünce kaynağı olmuştur. Kavramın öncüsü olan Freiburg Okulu, pür serbest piyasaya dayalı ekonomik düzenin kendiliğinden bazı düzenleyici kurallardan yoksun olarak etkin olarak işlemeyeceğini ve bu nedenle devletin ekonomik düzen içinde aktif olarak yer almasını istemiştir. Sosyal piyasa ekonomisi savunucuları, klasik liberal öğretinin temel kavramlarını kabul etmelerine rağmen, iyi işleyen ve adil bir rekabet için piyasa faaliyetlerinin “anayasal bir çerçeve” içine oturtulması gerektiğini söylemişlerdir. Bu bağlamda, devlet, piyasa ekonomisinin yasal ve kurumsal çerçevesini oluşturmalı ve bir takım sosyal düzenlemelerle piyasa rekabetinde ve gelir bölüşümünde toplumsal uzlaşmayı sağlamalıdır.

Bu çalışmanın amacı, sosyal piyasa ekonomisinin kökenleri ve ortaya çıkış dönemindeki gelişmelere yönelik teorik bir çerçeve çizmektir. Bu kapsamda, sosyal piyasa ekonomisinin dinsel temelleri ve kavramın ana bileşenleri olan sosyal dengeleme ve toplumsal uzlaşma üzerinde kısaca durulduktan sonra, sosyal piyasa ekonomisinin İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeniden ekonomik yapılanma sürecinde Federal Almanya uygulaması incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal piyasa ekonomisi, Ordo-liberalizm, Freiburg Okulu

SOCIAL MARKET ECONOMY AS AN ALTERNATIVE ECONOMIC POLICY TOOL

ABSTRACT

The concept of social market economy is originated from Ordo-liberalism or German neoliberalism that

¹ Doktora Öğrencisi, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, yigittmert.83@gmail.com

² Prof. Dr., Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, mercakar@bandirma.edu.tr

emerged during 1930's. The pioneer of the concept is the Freiburg School, which emphasis that an economic order based on pure free market economy loses their effectiveness without some regulatory rules framed by the state. While the advocates of social market economics generally adopt the basic concepts of classical liberal doctrine, they suggest that market activities should be included within "a constitutional framework" for a well-functioning and fair competitive system. Consequently, the state should create the legal and institutional framework of the market economy. It has also an obligation to build social consensus in market competition and income distribution with some social arrangements.

In this paper, we present theoretical framework on the emergence of social market economy. Having discussed the religious foundations of social market economy as well as social balancing and social consensus, which are the main components of the concept, we analyze how social market economy was implemented in Federal Germany during the economic restructuring process in the wake of the Second World War.

Keywords: *Social market economy, Ordo-liberalism, Freiburg School*

1. GİRİŞ

Kökenleri 1930'lu yıllara giden Freiburg Okulu, Walter Eucken (1891-1950) ve Franz Böhm (1895-1977) tarafından kurulmuştur. Bu okulun temsilcileri "ordo liberalizm" şemsiyesi³ altında bir ekonomik düzen yaklaşımı ortaya atmışlar ve ekonomik bir anayasa oluşturmaçabasına girişmişlerdir. Bu yaklaşım, ekonomik ve sosyal yapının düzenleyicisi olarak devleti ön plana çıkarmış, devletin bir takım kurumsal ve yasal düzenlemelerle piyasa işleyişine müdahalede bulunmasını savunmuşlardır (Küçükkalay, 2015). Freiburg Okulu'na göre, Fizyokratların doğal düzen anlayışı piyasaların iyi işlemesi konusunda gerçekleri yansıtmamaktadır. Ekonomik düzen, toplumsal ve sosyal düzenden ayrı düşünülemeyecek bir olgudur. Aşırı müdahaleci devletin aksine, "aktif – fonksiyonel devlet" anlayışı Freiburg Okulu'nda kabul görmüştür. Bu görüşe göre, devlet, rekabet kurumundaki düzeni sağlamalı ve gerekli teşvik mekanizmalarını oluşturmalıdır (Aktan, 2018).

Alman iktisatçı Walter Eucken, Fransız hukukçu Franz Böhm ve daha sonradan aralarına katılan iktisatçı Grossman Doerth (1894-1944) iktisadi düzenin kural ve kurumlarını belirlemeye yönelik bir ekonomik anayasa⁴ oluşturma hedeflerini 1936 yılında yayınlanan *Ordnung Der Wirtschaft* (Ekonominin Düzeni) adlı dergide dile getirmişlerdir (Aktan, 2018). 1936 yılında yayınlanan dergi, sosyal piyasa ekonomisinin ana düşünce kaynağı olmuştur. İktisadi hayata devlet tarafından yapılacak

³ *Ordo* kelimesi, 1948 yılında çıkartılan akademik süreli bir yayından gelmektedir.

⁴ Ekonomik anayasa kavramı; iktisadi birimlerin kararlarını etkileyen ve devlet tarafından konulmuş yasa, norm ve kurallar bütünü olup; ekonomik düzenin hukuk ve sosyal normlar tarafından belirli bir çerçeveye oturtulmasını ifade eder (Erkan, 1987).

doğrudan müdahale anlayışı yerine ekonomik bir anayasaya çerçevesinde düzenleyici kurallarla yapılacak dolaylı müdahale anlayışı benimsenmiştir (Dinçaslan, 2015).

Toplumsal uzlaşa temelinde alternatif bir iktisadi düzen anlayışı ortaya koyan bu çalışmanın kalan bölümünde, öncelikle ekonomik ve sosyal düzen anlayışını aynı potada buluşturan Freiburg Okulu'nun yapısı ve gelişim süreci incelenmiştir. Daha sonra, sosyal piyasa ekonomisine ilişkin kapsamlı bir kavramsal çerçeve çizilmiş, konunun ana damarlarını oluşturan toplumsal uzlaşa ve sosyal dengeleme olguları incelenmiş ve sistemin dinsel temellerine kısaca değinilmiştir. Son olarak ise, Büyük Buhran ve sonrasındaki Nazi diktatörlüğünün getirdiği ekonomik zorluklar karşısında yeni bir ekonomik sistem ihtiyacı duyan Almanya'da, sosyal piyasa ekonomisinin hem sosyalist hem de pür liberal ekonomiye alternatif bir araç olarak gelişimi analiz edilmiştir. Günümüz dünyasında birçok ülkenin, yaşanan ekonomik ve buna bağılı olarak ortaya çıkan toplumsal sorunların çözümüne yönelik sürekli olarak alternatif bir ekonomik model arayışı içinde oldukları açıktır. Çoğu ülkede, serbest piyasa ekonomisi altında düzenleyici kurallardan bağımsız olarak ekonomik büyümenin nimetlerinden tüm kesimler yararlanamamakta; özellikle işsizlik, sosyal dengesizlikler, gelir dağılımı adaletsizliği ve kalkınamama sorunsalları çözüm bekleyen konular olarak kalmayı sürdürmektedirler. Bu bağlamda, çalışmada, bir yanda bireysel özgürlükler ve rekabet olgusunu aşındırmayan, diğer yanda ise toplumsal uzlaşa ve sosyal dengeleme temelinde alternatif bir ekonomik sistem tasvir edilmektedir. Bu sistem, devlet tarafından sınırları belirlenen ekonomik bir anayasa vurgusuyla, sonuçları daha adil paylaşılan bir serbest piyasa çerçevesi çizmektedir.

2. FREİBURG OKULU VE ORDO-LİBERALİZM

Sosyal piyasa ekonomisi kavramının kökenlerini oluşturan ordo-liberalizmin ortaya çıkmasında⁵ Nazi iktidarı döneminde Freiburg ve Münster Üniversitesinde çalışan akademisyenlere yönelik ülke içi sürgünler ile İsviçre ve Türkiye'de bulunan dış sürgünlerin etkisi olmuştur. Bu görüşler, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından Batı Alman ekonomisinin mimarı sayılan Ludwig Erhard (1897-1977) üzerinde büyük etkiler yaratmıştır (Sally, 1996). Nazi iktidarı döneminde İstanbul'da sürgünde bulunan Wilhelm Röpke (1899-1966), yaptığı çalışmalarda laissez-faire ve serbest piyasaya dayalı kapitalizme ve totaliter yapıdaki merkezi kumanda ekonomisine alternatif *üçüncü bir yol* arayışı içinde girmiştir (Yardımcı ve Genç, 2016).

⁵ Ordo-liberalizmin doğuşunda Weimar Cumhuriyeti'nde yaşanan ekonomik, toplumsal ve anayasal krizlerin etkisi büyüktür. Ordo-liberalizm, Rüstow tarafından "*Paläoliberalism*" olarak ifade edilen XIX. yüzyılın ekonomik liberalizminin işleyişindeki bozukluklara karşı farklı yapıda bir iktisadi sistem tasarlama fikridir. O dönemde, eski liberalizm, yani sosyal düzenin ve dengenin sağlanmasında bireysel özgürlüklerin yeterli olduğu düşüncesi artık tek geçerli argüman olarak görülüyordu (Joerges ve Rödl, 2004).

Walter Eucken, Almanya’da liberalizm ve piyasa ekonomisinin önde gelen savunucusu olmuştur. Ekonomiyi, kural ve kurumları belirlenmiş bir ekonomik anayasa çerçevesi içinde ele almıştır (Aktan, 2018). Eucken, kıt kaynakların etkin kullanımı ve üretim faktörü gelirlerinin adaletli dağılımı için mutlaka ekonomik bir düzene ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır. Eserlerinde, bu yasal düzeni *ordo* kavramı ile açıklamıştır. Ona göre, toplumda “*oluşturulmuş*” bir düzene ihtiyaç vardır. Bu düzen kavramının önemli bir bölümü ekonomik düzenle ilgilidir. Bu düzene yönelik kuralların devlet tarafından oluşturulması gerekmektedir. Devletlerin bu süreçteki en önemli görevi piyasada tam rekabet koşullarına yakın bir ortam sağlamak, tekelleri engellemek ve özellikle rekabet şartlarında ortaya çıkan aksamaların telafisi için zarar görenlere sübvansiyonlarda bulunmak olmalıdır. Bu bağlamda, Eucken, ekonomik düzenin sağlıklı işlemesi için hukuk devletini gerekli görmüş, merkezi plan ekonomisi veya diktatörlük tarzı bir devletçiliğe muhalefet etmiştir (Derya, 2016). Eucken, ekonomik yaşantıdaki bozulmaları insanlar tarafından sebebiyet verilen durumlar olarak görmüştür. Bu nedenle, özgürlüğün, insan haysiyetinin ve adaletin garantörü olan fonksiyonel bir piyasa ekonomisinin gelişimi “*kesinlikle şansa bırakılmamalı, bilinçli bir şekilde yönlendirilmelidir*” (cannot be left to chance, but consciously guided) vurgusu yapılmıştır. Ludwig Erhard (1897-1977) ise, savaş sonrasında Batı Alman ekonomisinin toparlanması sürecinde ve sosyal piyasa ekonomisinin uygulamasında bu fikirlerden faydalanmıştır (Karsten, 1985).

Küçük bir gruptan oluşan Freiburg Okulu, Nazi totalitarizmine ve sosyalist devlete karşı duruş sergilemiştir (Birnie, 1994). Ortaya koydukları bu yeni liberal düşünce tarzı, Avrupa’da sosyal ve ekonomik politikalar üzerinde büyük etkiler yaratmıştır. Bu düşünürler, liberal öğretinin temel kavramlarını kabul etmişler; özgür, eşit ve zengin bir toplum için rekabetçi bir ekonomik sistemi gerekli görmüşlerdir. Piyasa ekonomisi şartlarında böyle bir toplumun oluşabilmesinin ancak piyasa işleyişinin “*anayasal bir çerçeve*” içinde kalması ile mümkün olacağına inanmışlardır. Rekabet sürecini birtakım çarpıklıklardan korumak ve piyasa ekonomisinin faydalarını tüm topluma eşit olarak dağıtabilmek amacıyla böyle bir yasal çerçeve çizmişlerdir (Gerber, 1994). Bu okulun kurucularına göre, piyasada yaratılan gelirin ne kadarının bireyler arasında dağıtılacağı veya bu birimlere ne şekilde transfer edileceği sorunu ekonomik olmaktan çok politik bir sorun olarak görülmüştür (Richter ve Zacher, 1982).

Diğer yandan, bu tip bir ekonomik düzen ilk başlarda yetersiz bulunmuş ve ütöpik bir tutum olarak değerlendirilmiştir. Buna rağmen, bu konuda yapılan tartışmalar sosyal piyasa ekonomisi kavramının biçimlenmesinde önemli rol oynamıştır. Sonuçta, sosyal piyasa ekonomisi bir iktisat politikası olarak Alfred Müller-Armack⁶ tarafından teorik anlamda geliştirilmiş, öncelikle Ludwig

⁶ Müller-Armack, kendi düşünce tarzını açıklarken sıklıkla *neo-liberalizm* kavramına vurgu yapmıştır. Piyasa ekonomisinin iyi işlemlerini sağlayan ve devlete ek bazı görevler yükleyen sosyal ve toplumsal önlemlerden bahsetmiş, ordo-liberal programı bu

Erhard ve daha sonra da sosyal demokratlar tarafından savaş sonrası dönemde Batı Almanya'da uygulanmıştır (Erkan, 1987).

3. SOSYAL PİYASA EKONOMİSİ KAVRAMI VE POLİTİKA İÇERİĞİ

Avrupa'da sanayi kapitalizminin yoğun olarak yaşandığı XIX. yüzyıl boyunca ortaya çıkan bir takım sosyal sorunlar üzerinde düşünme gereğı 1940'lı yıllarda sosyal piyasa ekonomisi kavramının arka planını oluşturmuştur (Kruip, 2011). Sosyal piyasa ekonomisi bir bakıma serbest piyasa ekonomisini kapsamlı bir sosyal koruma ve dengeleme rejimiyle aynı potada birleştiren savaş sonrası Batı Avrupa'da oluşan iktisadi anlayışı yansıtmıştır (Claassen, Gerbrandy, Princen ve Segers, 2019).

Batı Almanya'da Müller-Armack tarafından formüle edilen, Erhard tarafından politika konusu yapılarak uygulanan sosyal piyasa ekonomisi, piyasa ekonomisine fonksiyonel olarak işlerlik kazandıran ve onu daha rekabetçi bir şekle büründüren önemli bir bilimsel ve politik olgudur. Bu kavram, sosyalizm ve liberalizm arasında yeni bir sentezdir (Erkan, 1987). Sosyal piyasa ekonomisi, rekabetçi piyasa ekonomisinin sağladığı yararlar ile piyasada gelir dağılımını sağlamaya yönelik uygulanan sosyal politika anlayışı arasında bir nevi uzlaşı niteliğı taşır (Chester, 1972). Ordo-liberaller, serbest piyasaya dayalı kapitalist yaklaşımı eleştirmişler, bireysel çıkarların üstünde ve piyasayı düzenleyen bir devlet anlayışından yana olmuşlardır. Onlara göre, serbest piyasa ekonomisi ancak devlet tarafından oluşturulan düzenleyici kurallar⁷ çerçevesinde iyi işleyebilecek ve toplum çıkarlarına yalnızca bu şekilde hizmet edebilecektir. Bu görüşler ışığında, sosyal olarak düzenlenmiş bir piyasa ekonomisinin temel unsurları özetle řu şekilde sıralanmıştır (Kruip, 2011);

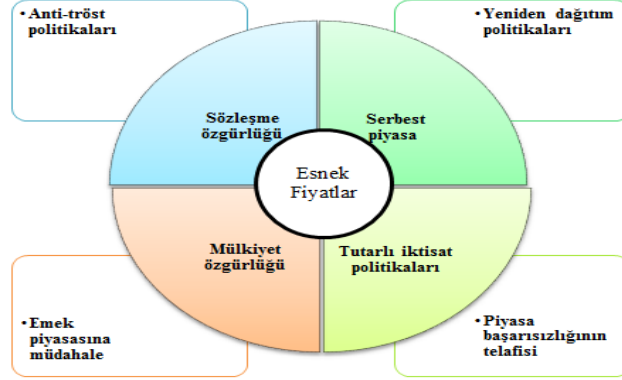
- Kartel ve tekel gibi oluşumları önleyen ve piyasaların iyi işlemesine dayalı bir kurallar bütünü; bağımsız bir merkez bankası, tüketiciyi korumaya yönelik düzenlemeler ve kalite kontrol mekanizmaları.
- Altyapı, güvenlik, eğitim, sağık vs. kamu mallarının tahsisinin devlet tarafından garanti altına alınması.
- Serbest piyasa ortamında rekabetin dışında kalan bireylerin yaşamlarını iyi bir şekilde sürdürebilmeleri için hastalık, sakatlık, işsizlik vs. durumlara yönelik devletçe sağlanan sosyal güvenlik olanakları.
- Konjonktürel dalgalanmalara bağılı olarak ortaya çıkan arz ve talep dengesizliklerinden

konuda yeterli bulmamıştır (Joerges ve Rödl, 2004).

⁷ Eucken, piyasa ekonomisinin düzenleyici ilkelerini; tekellerin denetimi, gelir dağılımını iyileştirme, asgari fiyat uygulaması, dışsal maliyetlerin telafisi ve ekonomik anayasa olarak ifade etmiştir (Aktan ve Vural, 2018: 220-221).

kaynaklı krizlere karşı devletin hazırlıklı olması.

şekil 1. Sosyal Piyasa Ekonomisinin Yapıtaşları

Kaynak: Davidescu, 2017.

Sosyal piyasa ekonomisi, özel teşebbüs temelindeki piyasa ekonomisini düzenleyici bir devlet mekanizması ile harmanlayarak, adil rekabet, yüksek oranlı büyüme, düşük enflasyon ve düşük işsizlik, iyi yaşam koşulları ve sosyal refah gibi hedefleri gerçekleştirmeye çalışan bir yaklaşım sunmaktadır (Wrobel, 2012). Yaklaşımındaki ana hedef, serbest girişimcilik ve rekabete dayalı bir piyasa eşliğinde bireylerin sosyal güvenliğini sağlamaktır. Sosyal piyasa ekonomisi, piyasadaki rekabeti sosyal açıdan fonksiyonel hale getiren bir sistemdir (Erkan, 1987). Sosyal piyasa ekonomisine ilişkin orijinal fikirler herhangi bir parti manifestosuna dayanmamaktadır. Bu düşünceye göre, özgür ve sosyal olarak düzenlenmiş bir ekonomi, devletçi veya otoriter planlama anlayışına dayalı sistemden her zaman daha üstündür. Serbest ve rekabetçi bir piyasa, hayatın beklentilerini (bireysel özgürlükler ve haysiyet vb.) karşılamaya yönelik en iyi araçtır (Zweig, 1980). Diğer yandan, sosyal piyasa ekonomisi, serbest rekabet, serbest ekonomik tercihler ve bireyin kendini serbestçe geliştirmesi prensiplerine dayalı bir serbest piyasa ekonomisi olarak da tanımlanabilmektedir. Bu mantığa göre, nerede elde edilirse edilsin her ekonomik başarı ve emek verimliliğindeki her gelişme, belirli bireyler ve gruplardan ziyade tüm insanlara fayda sağlayacak düzeyde olmalıdır (Mai, 1964).

Sosyal piyasa ekonomisi, devlet müdahalesinin boyutunu sınırlamaya yönelik politikalara karşı durmaktadır. Bu yaklaşıma göre, çocuklar, hastalar, yaşlılar ve özürllüer gibi nüfusun önemli bir kısmı piyasa faaliyetlerine katılamamaktadırlar. Bireyler yaşanacak birtakım risklere karşı bazı önlemler alsalar da, nüfusun içinde bunu yapabilenlerin sayısı görece sınırlıdır. Bu yüzden, sosyal güvenlik ve sosyal adaletin tek başına piyasa güçlerine bırakılması beklenemez. Bu bağlamda, devlet, rekabeti, sosyal adaleti ve sosyal güvenliğini sağlamaya yönelik müdahalelerde bulunmalıdır. Bununla birlikte,

devletin sürece müdahale ederken özgürlük ve serbest piyasa işleyişi üzerinde olumsuz etkiler yaratmaması büyük önem taşımaktadır. Bunun anlamı, müdahalenin piyasa ilkelerine ters düşmemesi; yani hukuk ilkeleri kapsamında gerçekleşmesi ve limitlerinin anayasada yer alan temel haklar tarafından belirlenmesidir (Richter ve Zacher, 1982).

Eucken'e göre, laissez faire yaklaşımı rekabetçi bir piyasa anlayışını garanti etmeyecek, monopollere ve fiyat mekanizmasında bozulmalara neden olacaktır. Esnek fiyat mekanizması ve istikrarlı politikalar ile karakterize edilmiş, tamamlayıcı bir sosyal politika eşliğinde kurulmuş bir düzen daha rekabetçi bir ekonominin ortaya çıkmasını kolaylaştıracaktır (Karsten, 1985). Yine de, ekonomide kıt kaynakların etkin dağıtımı için öncelikle iyi işleyen esnek bir fiyat sistemine ihtiyaç duyulduğu açıktır (Wrobel, 2012).

İktisadi ajanların iktisadi faaliyetlerde bulunabileceği özgür bir serbest piyasa ortamı bu sistemin ana unsurudur. Devletin buradaki görevi, serbest ve rekabetçi piyasa ortamında özel birimleri sadece *dolaylı* yönden etkilemektedir. Bu sistemde, rekabeti sınırlandırıcı davranışlar birtakım önlemlerle kontrol altında tutulur ve bu şekilde piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılır. Klasik liberal sistemde ise, devlet, piyasada rekabeti etkin kılacak bu tarz dolaylı yönlendirmeler ve sınırlamalar yapmadığından özgürlükleri tam anlamıyla koruyamaz (Erkan, 1987). Sosyal piyasa ekonomisi düzeni, girişimcilere uygun serbest piyasa koşulları sunar; diğer taraftan ise sürece sosyal politikalarla müdahalede bulunur. Amaç, karşılıklı ekonomik ilişkiler sonucunda sosyal dengenin sağlanmasıdır. Dolayısıyla, devlet, piyasa güçlerinin rekabet edebilecekleri sınırları belirleyecek ve gerekli olduğu takdirde toplumsal çıkarlar açısından işleyişe müdahale edecektir (Arslan, 2010).

Diğer taraftan, sosyal piyasa ekonomisi düşüncesi, 1960'lı yıllarda kalkınma iktisadı çerçevesinde uygulanan refah devletinden⁸ farklı bir anlayışı yansıtır. Sosyal piyasa ekonomisi, istediğini üretip, dağıtan veya üretilmesini emreden bir ideolojiye dayalı refah devleti anlayışına karşı olmakla birlikte salt piyasa mekanizmasının etkinliğine güvenen liberal ideolojiyi de onaylamamıştır (Richter ve Zacher, 1982). Sosyal piyasa ekonomisi, özgür ve sosyal anlamda adil bir toplum yaratmaya yönelik bir takım sosyo-politik fikirleri içermektedir. Bu sistem, bireysel girişim özgürlüğüne dayalı olmakla birlikte, iyi işleyen bir piyasanın ve rekabetin ekonomik etkinliğe, ekonomik kalkınmaya ve sosyal gelişmeye yol açacağı inancına sahiptir. Bu bağlamda, savaş sonrası Almanya'nın ekonomik düzeninin kurucu babaları, ekonomik sisteme ekonomik bir anayasa yoluyla rehberlik edilmesi gerektiği konusunda ikna

⁸ "Refah devleti" (welfare state) ifadesi İngilizce'de ilk kez, 1941 yılında Başpiskopos William Temple tarafından Britanya'daki uygulamaları savaş ekonomisi (warfare state) durumundaki Nazi Almanya'sından ayırmak için kullanılmıştır. Refah devleti, örgütlü bir güç olarak çeşitli sosyal politikalar yoluyla piyasa güçlerini hangi toplumsal sınıfta olursa olsun bireyler lehine dengelemeye çalışır (Gough, 1989: 276).

olmuşlardır. Bununla beraber, bu anlayış doğrudan devlet müdahalesi veya merkezi planlama anlamına gelmemiştir. Sosyal piyasa ekonomisinde devlet, liberalizmin “*gece bekçisi devlet*” (night watchman state) rolünden ziyade, öncelikli olarak seçmenlerinin piyasa ve rekabet sürecindeki haklarının korunmasıyla ilgilenmiştir (Goldschmidt, 2004).

Dolayısıyla, sosyal piyasa ekonomisi, “piyasa ekonomisi düzeni içinde kalarak” sistemi sosyal açıdan dengelemektedir. Sosyal güvenlik ve sosyal dengeleme olmadan piyasa ekonomisi tam anlamıyla işlerlik kazanamayacağı gibi, rekabetçi bir piyasa düzeni olmadan sosyal dengeleme de gerçekleşmemektedir. Bu iki unsurdan herhangi birine daha çok ağırlık verildiğinde, sistem ya klasik liberal düzene ya da otoriter bir ekonomik düzene doğru kayacaktır. Bu da sosyal piyasa ekonomisinin ruhuna aykırıdır (Erkan, 1987). Sosyal piyasa ekonomisi, ana hatlarıyla piyasa ekonomisi kurallarına dayalı olarak tasarlanmıştır; diğer taraftan da piyasa ekonomisinin olumsuz sonuçlarını sınırlayan bir takım kurumsal sosyal tamamlayıcılık ilkeleriyle zenginleştirilmiş bir ekonomik ve politik düzeni ifade etmektedir (Broyer, 1996).

Ordo-liberal hareket genel anlamda, bireysel özgürlüklere dayalı serbest piyasa ekonomisinin sonuçlarını kritik etmeye yönelmiştir. Piyasa ekonomisinde kararlar piyasa tarafından nakledilen bilgiler doğrultusunda alınmaktadır. Ekonomik birimlerin bilgileri elde etmeleri piyasada sahip oldukları güce bağlı olarak gerçekleşmektedir. Dolayısıyla, *asimetrik bilgi* durumu yaşanmakta ve bu durum piyasada monopollerin oluşmasına yol açmaktadır. Bu noktada, çözüm olarak politik anayasayı tamamlayıcı nitelikte bir *ekonomik anayasa* yazılması fikri ortaya atılmış ve bu anayasada piyasanın etkin işlemesine yönelik birtakım ilkelere yer verilmesi istenmiştir (Broyer, 1996).

Bu sistemde de, yatırım ve talep kararlarının verilmesinde en önemli unsurlar fiyat ve rekabet mekanizmalarıdır. Ayrıca, fiyatların piyasada serbestçe oluşması, üretim araçlarının özel mülkiyeti, istikrarlı para gibi nicel unsurların haricinde; yeterli girişimcinin varlığı ve toplumun sosyal olarak uzlaşmaya yatkınlığı gibi nitel unsurlarda böyle bir sistemin yerleşmesinde önem taşımaktadır. Sosyal piyasa ekonomisinin üstün yanı, ekonomik düzene devlet tarafından yapılan doğrudan gerekli gereksiz birçok müdahale anlayışından farklı olarak kendi içinde daha istikrarlı bir yapı oluşturmasında yatmaktadır (Zeppernick, 1991).

Genel anlamda herhangi bir ülkenin ekonomik sistemi dendiğinde, toplum içinde ekonomik ve sosyal sorunlara çözüm üretmek için var olan kurallar veya kurumlardan oluşan bir yapı akla gelmektedir. Sosyal piyasa ekonomisinde ise, sisteme ilişkin temel kurallar ve kurumlar aşağıdaki üç unsura dayanmaktadır (Clapham, 1991);

- **Bireysellik ilkesi;** bireylerin kendilerini her alanda (meslek seçimi, ticaret özgürlüğü,

mülkiyet özgürlüğü, tüketim özgürlüğü vs.) özgürce geliştirebilmelerine yönelik hakların varlığı.

- **Dayanışma ilkesi;** toplumda yaşayan herkesin birbirlerine karşı bazı yükümlülüklerinin söz konusu olduğu ve buna dayalı olarak kurallar ve kurumların oluşturulması.
- **Tamamlayıcılık ilkesi;** toplum içindeki bireylerin gelişim süreçleri “bireysellik ve dayanışma” gibi iki karşıt kutup arasında gerçekleştiğinden, bu sürecin bir takım sosyal kurallar ile koruma altına alınması.

Chicago Okulu tarafından savunulan pür piyasa ekonomisi anlayışı ile sosyal piyasa ekonomisi çatısı altındaki piyasa anlayışı arasındaki temel farkın açıklanması da önem arz etmektedir. Sosyal piyasa ekonomisi, koruyucu nitelikli sosyal güvenlik sistemlerine ve toplumsal uzlaşma konularına büyük önem atfeder. Küçük ve orta boy işletmelerin teşviki, mesleki eğitim, sosyal sorunlar, etkin rekabet ve daha da önemlisi ekonomik refahın tabana yayılmasına yönelik politikalar bu sistemde öne çıkar. Sosyal piyasa ekonomisi merkeze bireyi koymuştur; sistem hem ekonomik hem de sosyo-politik yapılarla ilgilenmektedir (Zeppernick, 1991). Sosyal piyasa ekonomisinde devlet, ekonomik faaliyetlerin yasal çerçevesini oluşturmakta ve piyasa aktörlerine doğrudan müdahale etmemektedir. Bunun yerine devlet, piyasadaki rekabet sonucu mağdur olan kesimlerin uğradığı zararları telafi etmeye yönelik olarak birtakım sosyal düzenlemelere taraf olmaktadır (Arslan, 2010). Devletin çizmiş olduğu bu yasal çerçeve içinde, iktisadi birimler faydalarını maksimize etmenin yollarını aramaktadırlar. Serbest piyasa şartları altında, rekabetin toplumun sosyal dengelerini bozmayacak şekilde düzenlenmesi sosyal piyasa ekonomisinde devlete düşen temel görev olarak öne çıkmaktadır. Kısacası, bu sistem bir yandan piyasada bireysel özgürlüklere vurgu yaparken, diğer taraftan toplumun geneli için sosyal bir sorumluluk anlayışı geliştirir.

Sosyal piyasa ekonomisinin temel gerekçelerinden birisi, sürekli gelişen ekonomik performans ve tüm ekonomik aktörlerin bu sürece katılımı sayesinde sosyal transfer ödemelerinin belirli bir süre sonra gereksiz hale geleceğidir. Sistemin sosyallik niteliği, iktisadi büyümeye yol açan rekabet ve teknolojik ilerleme yoluyla ortaya çıkar. Böylece, yaşanan gelir artışlarının sosyal anlamda daha adil dağılması olanaklı hale gelir. Dolayısıyla, sistemin sosyal karakteristiği, ekonomik yaşamdaki birtakım grupları yapay anlamda desteklemek ve bunun maliyetlerini piyasadaki diğer aktörlere yüklemek değildir (Ahrens, 2008).

Müller-Armack, geçmiş deneyimler bağlamında, ekonomi politikası oluşturmada sadece serbest rekabet düzenine güvenmenin üretim sürecinde aksaklıklara yol açacağını, bunun merkezden yönetime dayalı bir iktisat politikası kadar yanlış olacağını vurgulamıştır. Bu doğrultuda, sosyal piyasa ekonomisi,

birbiri ile zıt iki sistem arasında yeni bir senteze ulaşma çabası olarak görülebilir (Chester, 1972).

4. SOSYAL PİYASA EKONOMİSİNDE SOSYAL DENGELEME VE TOPLUMSAL UZLAŞI

Sosyal piyasa ekonomisi, toplumsal uzlaşma ve barışın sağlanması amacıyla yönelik olarak “piyasa özgürlüğü ve sosyal dengelemeyi” aynı anda uygulamaya çalışmaktadır. Burada ana hedef, piyasa mekanizmasına dayalı bir ekonomik sistemin devlet tarafından bilinçli olarak şekillendirilmesidir. Müller-Armack, bu yaklaşımı *sosyallik* ilkesiyle bağdaştırmıştır. Bu unsur sayesinde, farklı ideolojik görüşlerin bir araya gelerek yaşanan sorunları çözebileceklerini ve böylece sosyal barışın sağlanabileceğini belirtmiştir. Dolayısıyla, sosyal piyasa ekonomisi, farklı düşüncelere sahip görüşlerin uzlaşabildiği ortak bir taban, kısacası sosyal bir uzlaşma alanı olarak görülmüştür (Erkan, 1987). Bu düzen parti elitleri, tekeller, karteller ve farklı türden ekonomik çıkar grupları veya ayrıcalıklı sınıfların oluşumu ve toplumu etkilemesi önünde bir bariyer görevi görmektedir (Wrobel, 2012).

Sosyal piyasa ekonomisi, piyasada rekabeti ve bölüşüm unsurlarını bütünleşik olarak ele almakta, toplumun çeşitli kesimlerine sosyal adalet yaklaşımı çerçevesinde devlet tarafından gelir transferi yapmaktadır. Bu tür sosyal transferler, özellikle ekonomik krizlerin yaşandığı dönemlerde piyasa ekonomisinin işlerliği yanında toplumsal uzlaşının devamını garanti etmektedirler (Şanlıoğlu, 2010). Sosyal anlamda yönlendirilmiş bir piyasa ekonomisinin rekabette güç duruma düşenlere yönelik olarak sosyal dengelemeyi ve sosyal korumayı sağlayabilmesinde etkin piyasa güçlerinin ve devletin sosyo-politik olarak müdahalesinin bir arada var olması önem taşımaktadır. Sosyal dengelemeyi gerçekleştirecek sosyal politikaların ise piyasa ile uyumlu olması gerekmektedir (Clapham, 1991).

Sosyal piyasa ekonomisinde sınırlı bir devlet anlayışından öte *fonksiyonel devlet anlayışı* vardır. Devlet, rekabetin korunmasını ve geliştirilmesini sağlarken, diğer taraftan sosyal politika önlemlerini almalıdır. Uygulanacak olan büyüme ve konjonktür politikaları rekabet ve sosyallik ilkeleriyle eş güdümlü olarak yürütülmelidir. Bununla birlikte, sosyallik ilkesinin devlet tarafından aşırı biçimde kullanılıp sosyal dengelemenin sağlanması sürecinde piyasa ekonomisinin yapısının bozulmaması gerekmektedir (Erkan, 1987). Müller-Armack, merkezden yönetilen bir ekonomi anlayışı ile tüketicilerin arzularının karşılanmasının ütopyik bir durum olacağını savunarak, ekonomi politikasının piyasa ekonomisi temelinde şekillenmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Ayrıca, piyasa ekonomisinin ortaya çıkardığı sonuçların devlet tarafından sosyal açıdan kompanse edilmesine (social compensation) yönelik olarak aşağıdaki unsurlara vurgu yapmıştır (Goldschmidt, 2004);

- Rekabete dayalı ekonominin eksik rekabet piyasalarından kaynaklı birtakım sorunları olabilir; bu yüzden rekabet düzeninin korunmaya ihtiyacı vardır.

- Piyasa ekonomisi, sosyal uzlaşma ve sosyal güvenlik gibi gereksinimlerini yeterince karşılayamamaktadır; bunu sağlayacak uygun stabilizatörler gereklidir.
- Rekabet düzeni bir çerçeveye oturtulmalı ve birey özgürlüğü piyasada güvence altına alınmalıdır.

Müller-Armack'ın sosyal piyasa ekonomisi anlayışı içinde hedeflemiş olduğu şey sosyal ve insani bir düzen inşasıdır. Böyle bir toplum yapısı, iktisat politikalarının sosyal, kültürel ve diğer politika alanları ile uyum içinde olduğu bütünleşmiş bir toplumdur (Goldschmidt, 2004). Sosyal piyasa ekonomisinin temel prensipleri sadece iyi işleyen bir piyasa ve bireysel özgürlüklerden ibaret değildir. Yetki devri, sorumluluk ve dayanışma da sistemin önemli bileşenleridir. Etkin bir ekonomik düzeni gerçekleştirmek, sosyal barışı sağlamak ve kapitalist sisteme dayalı bu ekonomik düzenin sosyal anlamda daha fazla kabul görmesini sağlamak için etkin bir dayanışma mekanizmasına (solidarity mechanisms) ihtiyaç duyulur. Sonuç olarak, bu sistemin farklı çıkarları ve ideolojileri bir noktada buluşturması; diğer yandan ise, farklı ahlaki düşüncelerin toplumda birbirleriyle uyum içinde var olmasını kolaylaştırması beklenir (Ahrens, 2008).

Sosyal, kültürel ve politik yanları olan piyasa mekanizmasının fonksiyonel anlamda işlerlik kazanabilmesi için öncelikle onun toplumsal bir olgu olduğunun kabul edilmesi, başka bir deyişle, sosyal boyutunun da olduğunun unutulmaması gerekmektedir. Sosyal dengeleme, sonuç olarak, maddi özgürlükleri genişletmekte, bireylerin ekonomik özgürlüğünü ve refahtan pay almalarını ve rekabete katılımlarını sağlayarak dinamik bir ekonomi yaratmaktadır (Erkan, 1987).

5. SOSYAL PİYASA EKONOMİSİNİN DİNSEL TEMELLERİ

Sosyal piyasa ekonomisinin sosyal boyutu Katolik, Protestan ve Lutheryan mezheplerinin öğretilerinden etkilenmiştir (Aktan, 2018). Sosyal piyasa ekonomisinin öncülerinden biri olan Müller-Armack, iktisat bilimi yanında dinsel öğelerle de ilgilenmiş, 1946 yılında "*Ekonominin Yönetimi ve Piyasa Ekonomisi*" isimli (Wirtschaftslenkung und Marktwirtschaft) kitabını Katolik manastırında yazmıştır. Katolikler ve Protestanlar, sosyal piyasa ekonomisiyle kendi dinsel düşünceleri arasında bağlantılar olduğunu ileri sürmüşlerdir (Kruip, 2011).

Müller-Armack, sosyal piyasa ekonomisini genel anlamda toplumsal uzlaşma ve barışa dayandırmış, bu konuda Avrupa'da bazı dinsel ve kültürel araştırmalarda bulunmuştur. İnceleme konuları arasında Katoliklerin ortaçağ döneminde kurdukları birtakım sosyal amaçlı organizasyonlar, Protestan çalışma ahlakı, sosyallik ilkesi ve liberalizm gibi konular yer almıştır. Aynı ayrı tüm bu görüşleri ortak bir noktada sosyallik ilkesi etrafında birleştirmiş, sosyalist ideolojiyi benimsenmemekle birlikte sosyallik ve sosyal dayanışma gibi kavramlarla ilgilenmiştir. Sosyallik ilkesi, dinsel olarak da

kabul görmüştür (Erkan, 1987). Küreselleşen Dünyada Sosyal Piyasa Ekonomisi Kongre Belgesi'ne göre (2009), sosyal piyasa ekonomisi en açık ifadesini savaş sonrası Avrupa'da Hristiyan Demokratlar arasında bulmuş, tüm merkez-sağ partileri temsil eden bir görüş haline gelmiştir.

Kişisel özgürlük ve sosyal adalet ilkelerinden herhangi birinin daha ağır basmasının, sosyalist ya da liberal sisteme doğru bir yöneliş anlamına gelebileceği görüşünden hareketle, iki görüşün yeni bir uzlaşısı altında dengelenmesi gerekmiştir. Bu konuda, Wilhelm Röpke, Katoliklerin "kişisel ve toplumsal dayanışma" gibi sosyal öğretilerini dikkate alarak üçüncü bir yol sentezlemeye çalışmıştır. Müller-Armack, bir Protestan kilise toplantısında (1950) kişisel özgürlük ve sosyal adalet ilkelerine dayanan bir ekonomik düzenin ancak sosyal piyasa ekonomisi yaklaşımı ile gerçekleştirilebileceğini ifade etmiştir (Kruip, 2011). Sosyal piyasa ekonomisinin hem ekonomik hem de sosyal boyutu olduğu, sosyal boyutunu teşkil eden sosyallik ilkesinin Katolik ve Protestan mezheplerinin sosyal etiğine dayalı olarak ortaya çıktığı yönünde görüşler öne çıkmıştır. Sosyal boyut içinde özellikle Protestan mezhebinin karşılıklı dayanışma unsurlarından yararlanılmıştır (Dinçaslan, 2015). Freiburg Okulu'nun öne sürdüğü ordo-liberal görüşler ayrı zamanda Nazi diktatörlüğüne karşı duruş sergilemiştir. Bu görüş, bir bakıma Hristiyanlığın sosyal ve ahlaki ilkelerine geri dönüşü temsil etmiştir (Goldschmidt, 2004). Sosyal piyasa ekonomisinin Alman Hristiyan-Demokratik düşüncesiyle yakından bağlantılı olduğu ifade edilmiştir (Claassen vd., 2019).

Birçok ülkede sosyal politika kavramı ekonomik faaliyetler sonucu yaratılan gelirin yeniden dağılımı olarak anlaşılır. Bu olgu, Hristiyanlık ahlakı çerçevesinde zenginlerin gelirlerinin bir kısmından fedakârlık yapmasına vurgu yapar. Buna rağmen, bu tip bir düşünce dar görüşlü bir yaklaşımdır. Bunun sebebi, piyasa ekonomisinde üretim sonucunda yaratılan gelirin toplum üzerindeki sosyal etkilerinin üretimin başlangıç aşamasında ortaya çıkmasıdır. Gelirin yeniden dağıtım politikası tek başına uygun bir iktisat politikası değildir ve kalıcı sosyal etkileri yoktur (Zeppernick, 1991). Dolayısıyla, sosyal piyasa ekonomisinin anahtar unsuru olan sosyal politika anlayışı, ülkede üretim sonucu ortaya çıkan gelirin toplumda yeniden dağıtımına yönelik uygulamalardan kaçınmakta, ekonomik sistemin kendisinin sosyal içerikli olması ve sosyalliğin en başından sonuna kadar sisteme dahil edilmesini önermektedir.

6. FEDERAL ALMANYA CUMHURİYETİ VE SOSYAL PİYASA EKONOMİSİ

XIX. yüzyılda sanayileşme yarışına giren Almanya, yüzyılın başında genel anlamda parçalanmış bir görüntü arz eden bir tarım ekonomisi görünümündeydi. 1833 yılında Prusya önderliğinde kurulan *gümrük birliği* (Zollverein)⁹, Alman ekonomisi için önemli bir dönüm noktası olarak özellikle

⁹ Zollverein; 19 yüzyılın ilk yarısında Alman prensliklerinin iç pazarı genişletmek amacıyla kendi aralarında kurmuş oldukları

demiryollarının gelişimi ve Alman ekonomisinin bütünleşmesine önemli ölçüde katkıda bulunarak iç ve dış ticarete önemli ilerlemelere neden olmuştur. Yüzyılın ortalarında ekonomik bütünleşmesini önemli ölçüde sağlayan Almanya, 1871 yılındaki Fransa-Prusya Savaşı sonrası ulusal birliğini sağlamış ve büyük bir imparatorluk olarak sahneye çıkmıştır. Savaş sonucunda ele geçirdiği demir kaynaklarıyla zengin Alsace-Lorraine bölgesi, ülke ekonomisinin gelişmesinde büyük önem arz etmiştir. Ayrıca, Prusya dönemindeki eğitim politikası, Alman sanayisinin gelişimi için gerekli işgücünü sağlaması bakımından önemli bir rol oynamıştır. Böylece, Birinci Dünya Savaşı öncesinde siyasi ve ekonomik olarak bütünleşmiş ve sanayileşmede büyük başarılar elde etmiş güçlü bir Alman İmparatorluğu ortaya çıkmıştır (Güran, 2012).

Sanayi Devrimi'nin hız kazandığı 1830'lu yıllardan sonra, Avrupa'da burjuvazi ve işçiler arasında yaşanan çalkantılar sebebiyle toplumsal huzur bozulmuştu. Üretimden yeterince pay alamadığını düşünen işçiler birçok yerde ayaklanmışlardır. Özellikle 1848 devrimi¹⁰ sonrasında sendikalaşma ve eşit oy vb. istekler dile getirilmeye başlanmıştır. Şansölye Otto von Bismarck (1815-1898), 1871 yılında Alman Birliği'ni kurduktan sonra sosyal içerikli bazı yasaları da gündeme getirmiş, bu doğrultuda hastalık, kaza, emeklilik, işsizlik ve yaşlılık gibi konularla ilgili sosyal yasalar çıkarmıştır. Bu hakların kapsamı zamanla genişleyerek çalışma süreleri ve tatil günleri ile ilgili konuları da içermeye başlamıştır. Dolayısıyla, İngiltere ve ABD'nin tersine, XIX. yüzyılda Alman ekonomisinde devletin ekonomik alana müdahalesi ön plana çıkmış, işçi sınıfı ve burjuva sınıfı toplam refahtan aldıkları pay üzerinde bir nevi uzlaşma sağlamışlardır. Kısacası, sosyal piyasa ekonomisine yakın uygulamaların Almanya'da XIX. yüzyılda da var olduğu ve devletin sosyal politikalarla piyasayı yönlendirdiği görülmektedir (Arslan, 2010).

Almanya'da, 1871 sonrasındaki sanayileşme sürecinde genel olarak liberalizmden uzak ve devletin iktisadi yaşama çeşitli araçlarla müdahalesini içeren bir ekonomi politikası uygulanmıştır. Endüstrileşme sürecinde, liberal ekonomi yaklaşımı yerine *düzenlenmiş bir kapitalizm* (organized capitalism/organisierter Kapitalismus) anlayışı hâkim olmuştur. Yine de, iki savaş arası dönemde¹¹ sistem krizler yaşamıştır. Weimar Anayasası¹² sonrasında, politik anlamda bir demokrasi söz konusu

"gümrük birliğini" ifade etmektedir (Kazgan, 2013: 392).

¹⁰ Avrupa monarşilerine karşı başarısızlıkla sonuçlanan, Sicilya'da başlayıp Fransa, Almanya, İtalya ve Avusturya İmparatorluğu'na yayılan bir dizi ayaklanma ve özgürlük hareketleridir (www.britannica.com, 2023).

¹¹ İki büyük Dünya Savaşı ve Batı ve Doğu Avrupa'da yaşanan otoriter ve totaliter rejim deneyimleri liberal ekonomik düzenin farklı versiyonları üzerinde düşünme ihtiyacı doğurmuştur. Küçük bir hukukçu, ekonomist ve sosyal filozoflar grubu bu süreçte önderlik etmiştir (Watrin, 1998).

¹² Weimar İmparatorluk Anayasası (Weimarer Reichsverfassung), 1919 tarihinde 1871'de kurulmuş olan Alman İmparatorluğu'nun yeni anayasası olmuştur. Bu anayasayla Almanya İmparatorluğu bir cumhuriyete dönüşmüştür (Muratoğlu, 2014).

olduysa da, ekonomik anlamda bir liberalizm ona eşlik etmemiş, bireyin ekonomik bağlamda özgürlüğünü sağlayan ekonomik bir demokratikleşme ihtiyacı doğmuştur. Bu doğrultuda, klasik liberal görüşün tersine, Alman neoliberalizmindeki özgürlük vurgusu bireyin belirli bir yasal çerçevede bir takım etik kurallara bağlı kalmasını ve piyasada özgür olarak hareket etmesini sağlayan ekonomik bir anayasa oluşturulması yönünde olmuştur (Broyer, 1996).

Almanya, 1929 yılında başlayan ve Nazi diktatörlüğünün yükselmesine ortam hazırlayan Büyük Buhrandan ve yarattığı kitlesel işsizlikten önemli ölçüde etkilenmiştir. Bundan dolayı, savaş sonrası dönemde Alman ekonomik anayasasını oluşturanlar, sosyallik olgusunu ahlaki bir zorunluluk olarak ele almışlardır. Almanya'nın savaştan sonra ekonomik ve sosyal anlamda iyileşme göstermesi genel anlamda sosyal piyasa ekonomisine atfedilmiştir. Böyle bir sistem, bir taraftan serbest rekabet yönelimli olmakta, diğer taraftan da yeniden dağıtım ve sosyal güvenlik mekanizmaları yoluyla piyasanın ürettiği maddi sonuçları düzeltmeye yarayan birtakım sosyal ilkeleri içerisinde barındırmaktadır (Witt, 2002).

Eucken, Röpke, Böhm ve Rüstow gibi birkaç ekonomist ve hukuk adamı, Weimar Cumhuriyeti döneminin müdahaleci ve planlı ekonomisine karşı piyasa ekonomisi üzerinde bazı çalışmalar yapmalarına rağmen, Nazi diktatörlüğü boyunca liberal ekonominin yeniden ortaya çıkmasında asıl itici güç iki unsurdan kaynaklanmıştır. Bunlar, Ludwig Erhard'ın 1943 gizli memorandumu¹³ ve Freiburg gruplarıdır. Bununla beraber, 1938 yılı sonrasında, Freiburg şehri çok sayıda sosyal bilimci, tarihçi ve din bilgininin Nazi diktatörlüğünün çökmesi sonrasında Almanya'nın karşı karşıya kalacağı sosyal ve ekonomik sorunları tartıştıkları gizli bir merkez haline gelmiştir (Zweig, 1980).

Bu tartışmalarda genelde üç grup öne çıkmıştır. Freiburg Konseyi, devletin yeniden yapılandırılması ile ilgilenirken, Bonhöfer grubu olarak bilinen bir diğeri geleceğin politik ve ekonomik yapısını Hristiyanlık öğretisi bakımından ele almıştır. Üçüncü bir grup Erwin von Beckerath (1889-1964) öncülüğünde oluşturulmuş ve çok sayıda anti-Nazi iktisatçı bu gruba girmiştir. Tüm grupların temel amacı, savaş sonrası dönemde uygulamaya konulacak serbest, ama ayrı zamanda sosyal olarak düzenlenmiş bir ekonomik yapı tasarlamak olmuştur. Çok sayıda gizli belgede ortaya atılan görüşlerin sosyal piyasa ekonomisinin nihai programı ile çok fazla benzerlik taşıdığı görülmüştür (Zweig, 1980).

Tarihsel olarak bakıldığında, Almanya'nın sosyal politikaya yönelik uygulamalar bakımından zaten zengin bir geçmişi olduğu anlaşılmaktadır. Ülkenin geçmiş deneyimleri sosyal piyasa ekonomisinin oluşumunda önemli bir rol oynamıştır. Bu politikalar sonradan Sosyal Demokrat Parti

¹³ Bu memorandumda, kendi kendini düzenleyen kurallar ve rekabetçi bireysel özgürlükler çerçevesinde *serbest bir piyasa ekonomisi* öngörülmüştür. Devlet ise, hukuk kuralları çerçevesinde ekonominin uygun işleyişine yönelik gerekli yasal ve kurumsal çerçeveyi sağlama görevini üstlenecektir (Zweig, 1980).

döneminde de devam etmiştir. İktidardaki partiler değişse de, sosyal piyasa ekonomisi Almanya'da temel iktisat politikası olmayadevam etmiş, ekonominin sonraki dönemlerde yakaladığı istikrar bu yaklaşımın başarısı olarak değerlendirilmiştir (Erkan, 1987).

1949 yılında kurulan Federal Almanya'da benimsenecek olan iktisat politikasının ne olacağı tartışılırken, SSCB'de uygulanan merkezi kumanda (sosyalist) ekonomisi ile Anglosakson ülkelerde uygulanan liberal serbest piyasa ekonomisi sistemleri arasında bir orta yol bulunması ihtiyacı doğmuştur. Hem serbest piyasa ekonomisini, hem de sosyal denge politikaları içeren bu sistem, Federal Almanya'da temel iktisat politikası olarak kabul görüştür (Arslan, 2010). Dolayısıyla, Federal Almanya'daki politika yapıcılar, o yıllarda kendilerini laissez-faire ekonomisi ve merkezi plan ekonomisi yaklaşımlarının aşırılıklarından uzak tutmaya çalışmışlardır. Merkezi planlamaya dayalı ekonomi düşüncesi, 1948 yılı para reformu ile tamamen geride bırakılırken, piyasa ekonomisinin de düzenlemelerden yoksun kendi başına bırakılması konusunda isteksiz davranılmıştır (Richter ve Zacher, 1982).

İkinci Dünya Savaşı sonrası yıkıma uğramış olan Almanya'nın acilen yeniden yapılanması konusunda müttefikler anlaşmaya varmışlardır. O dönemde, Sovyetler Birliği'nin ekonomik sisteminin diğer müttefiklerden farklı olması ve bu sistemin Demokratik Almanya'da 1945'den itibaren uygulamaya konması bazı görüş farklılıklarını gün yüzüne çıkarmıştır. Müttefik Devletler, 1948 yılında dört işgal bölgesinden oluşan Federal Almanya'nın¹⁴ ekonomik ve sosyal politikalarla ilgili yetkilerini seçilmiş hükümete bırakmışlardır (Thieme, 1991).

Müller-Armack, 1945 yılındaki Münster Deklarasyonu'nu, Müller-Armack ve Ludwig Erhard ise Hamburg Deklarasyonu'nu yayınlamışlar ve sosyal piyasa ekonomisinin genel hatlarını ortaya koymuşlardır. Federal Almanya ve Kıta Avrupası'nda üretici ve tüketici her iki kesim için gerçek ve adil bir rekabet ortamının oluşturulması; işsizlik, gelir dağılımı, konut sorunu ve asgari ücret gibi sorunlara yönelik kamusal politikaların yürürlüğe konulmasına yönelik maddeler kabul edilmiştir. Ek olarak, bağımsız bir merkez bankası, vergi reformu, bağımsız idari organlar, planlı ekonominin reddi ve borçlanmanın azaltılması vs. kararlar alınmıştır (Mortan, 1993). Savaş sonrasında, sosyal piyasa ekonomisinin ön koşullarını yaratan birtakım düzenlemeler yapılmıştır. 1949 yılında Federal Alman Cumhuriyeti Anayasası kabul edilmiş, sosyal piyasa ekonomisi anayasada açık bir biçimde yer almasa da, demokratik bir toplum düzeni ve bireylerin yaşamlarını özgür olarak düzenleyebilmeleri, özel mülkiyet ve miras hakları garanti altına alınmıştır. Merkezi planlamaya yönelik bir ekonomik sistem

¹⁴ Almanya, savaş sonrasında işgal bölgelerine ayrılmış; 8 Mayıs 1949'da Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasa'sı kabul edilmiştir. 7 Ekim 1949'da ise, Demokratik Almanya Cumhuriyeti doğmuştur (Akşin, 2018: 287).

dışlanmıştır. Piyasa ekonomisinin sosyal kalitesinin güvence altına alınması, başarılı bir rekabetin gerçekleştirilmesi ve piyasa ekonomisinin çevre ve doğal kaynaklarla uyum içinde olması gibi konular ön plana alınmıştır (Thieme, 1991).

Federal Almanya’da, 1948 yılından 1960’lı yıllara kadar olan savaş sonrası ekonomiyi yeniden yapılandırma dönemi sosyal piyasa ekonomisinin birinci dönemi olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde, bir dizi ekonomik düzenlemeler yapılmış ve özellikle yatırım malları endüstrisine önem verilmiş; sosyal politikalar ve düzenlemeler eşliğinde piyasa ekonomisinde etkin bir rekabet sisteminin yaratılmasına çalışılmıştır. Bu dönemde, sosyal piyasa ekonomisi için büyük önem taşıyan Rekabet Kanunu (1957) çıkarılmış, serbest piyasa ekonomisinde rekabet şartlarının çerçevesi oluşturulmuş ve ek olarak emekli maaşları, konut edinme, tasarrufların teşviki, işçilerin yönetime ve kararlara katılımı gibi konularda düzenlemeler yapılmıştır (Erkan, 1987).

Federal Almanya’da 1960’lar sonrası dönem, sosyal piyasa ekonomisi uygulamaları açısından ikinci dönem olarak adlandırılmış, ülkenin teknolojik açığı ile ilgili olarak (özellikle ABD’ye göre) bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu amaçla, işgücü kalitesinin artırılmasında eğitim politikasına önem verilmiştir. Bu yıllarda, Müller-Armack, sosyal piyasa ekonomisinin etkin bir şekilde uygulanması için toplumsal amaçlara ağırlık verilmesini istemiştir. Sosyal Demokrat Parti ve Liberal Parti koalisyonu ile birlikte gündeme gelen “iktisat politikalarında rasyonellik” anlayışı yüzünden bu dönemdeki amaçlar tam anlamıyla gerçekleştirilmemiştir. Sosyal piyasa ekonomisinin üçüncü dönemi olan bu dönemde, rasyonel beklentilere göre şekillenen iktisat politikaları ilgi görmeye başlamıştır. Buna göre, piyasadaki mevcut bilgiler ışığında, iktisadi amaçlara en iyi hizmet edecek olan davranış biçiminin seçilmesi gerektiği ve mevcut ekonomik düzen ilkesine göre tasarlanmış politikaların o an için rasyonel olamayabileceği belirtilmiştir. Dolayısıyla, herhangi bir iktisat politikası aracının belirli bir zaman dilimi içindeki etkisinin değişen koşullara göre farklılık gösterebileceği ve irrasyonel sonuçlar doğurabileceği gündeme gelmiştir (Erkan, 1987).

Konunun uygulamaya dönük önemli mimarlarından Ludwig Erhard, piyasa ekonomisi ilkelerini içeren bu yeni ekonomi politikası tasarımının ülkenin kalkınmasını sağlayacak yeni fırsatlar yaratacağını göstermiştir. Savaş sonrası dönemde, Erhard’ın çağdaşları tarafından ütöpik olarak görülen; devlet kontrolü altında olan fiyat kısıtlamalarının kaldırılması, para sisteminin düzene sokulması ve ülkenin kısa bir zaman zarfında dış ticarete açılması gibi gelişmeler önemli başarılar olarak öne çıkmıştır. En önemlisi de, Erhard’ın yeni ve açıklanması güç olan böyle bir ekonomik düzeni topluma kabul ettirmeye yönelik başarısı olmuştur (Zeppernick, 1991).

Klasik liberal ve sosyalist ekonomiye karşı üçüncü bir yol olarak ortaya çıkan sosyal piyasa ekonomisi sistemi, kendine özgü liberal felsefesi doğrultusunda Almanya’nın sanayileşme döneminden

bu yana karşı karşıya kaldığı yapısal sorunlara çözüm aramıştır. Savaş sonrası dönemde Almanya'nın yeniden yapılandırılması sürecinde, başka bir yerden alınmış ithal bir modele dayanmayan alternatif yeni bir ekonomi modeli yaratmıştır (Broyer, 1996).

1945 sonrası Federal Almanya'nın yeniden inşası sürecinde, Alman ekonomi tarihinde ilk defa bilinçli olarak formüle edilmiş yeni bir ekonomik düzenden yola çıkarak piyasa ekonomisi sisteminin kendisini yenilemesi konusu üzerinde düşünülmeye başlanmıştır. Bu yeni politika, rekabet unsurunun toplum için vazgeçilmez bir araç olduğunu ileri sürmüştür. Sosyal piyasa ekonomisinin başarısı, serbest piyasa koşulları altında, toplum ihtiyaçlarının tümüyle devlet tarafından kontrol edildiği bir ekonomik sistemden (SSCB ve Demokratik/Doğu Almanya'da uygulandığı gibi) daha iyi karşılayabilecek bir sistem olmasından kaynaklanmıştır (Müller-Armack, 1978).

XIX. yüzyılın ikinci yarısında ulusal birliğini sağlamış ve sanayileşmede önemli bir yol kat etmiş olan Alman İmparatorluğu, bu dönemde sosyal güvenliğe yönelik birtakım önlemleri hayata geçirerek sosyal politika konusunda önemli adımlar atmıştır. Devlet, sosyal politikalar yoluyla ekonomik hayatın içinde kalmış, böylece farklı çıkar grupları arasında toplumsal uzlaşma sağlanmıştır. Ayrıca, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde kurulan Federal Almanya'nın (1948) temel iktisat politikası olan sosyal piyasa ekonomisinin ortaya çıkmasında geçmişte yaşanan bazı kötü deneyimler de etkili olmuştur. Bu deneyimler ışığında, aşırı müdahaleci ve merkezden yönetime dayanan sosyalist sistemden uzak durulmuş, devletin düzenleyici olarak çerçevesini çizdiği ve piyasada etik ilkeleri belirlediği; başarıya dayalı serbest ve özgür rekabeti içeren politikalarla yana tavır alınmıştır.

7. SONUÇ

Sosyal piyasa ekonomisi, kökleri 1930'lu yıllarda ortaya çıkan Freiburg Okulu ve Ordo-liberalizme dayanan, devletin serbest işleyen bir piyasa ekonomisinin yasal ve kurumsal çerçevesini oluşturduğu, bir takım sosyal düzenlemelerle ulusal gelirin bölüşümü üzerinde toplumsal uzlaşmayı sağlamaya çalıştığı bir ekonomik program olarak ortaya atılmıştır. Bu yaklaşım, devlet müdahalesinin sınırlarının katı bir şekilde çizildiği serbest piyasaya dayalı kapitalist sistem ile aşırı müdahaleci merkezi kumanda ekonomisine karşı alternatif bir üçüncü yol olarak düşünülmüştür. Bu sistem altında, ekonominin işleyişine devlet tarafından yapılacak doğrudan müdahale anlayışı terk edilmiş, ekonomik bir anayasa çerçevesinde bir takım düzenleyici kurullarla devletin serbest piyasaya dolaylı müdahalesi ön plana çıkmıştır. Buna göre, serbest piyasa ortamında rekabetin iyi işlenmesini sağlamak ve piyasa ekonomisinin faydalarını tüm topluma daha adil olarak dağıtmak amacıyla devlet tarafından sosyal politikaların uygulanması önem taşımaktadır. Serbest piyasa koşullarında bireysel özgürlüklerin güvenceye alınması için çerçevesi devlet tarafından belirlenmiş bir rekabet düzeni sosyal piyasa ekonomisinin işleyişini açısından vazgeçilmezdir.

Sosyal piyasa ekonomisi yaklaşımının Hristiyanlık dininin öğretilerinden beslendiği açıktır. Hristiyanlığın özündeki sosyal ve ahlaki ilkelere geri dönülmesi düşüncesi, Protestan mezhebinin karşılıklı yardımlaşma, çalışma ahlakı ve dayanışma gibi olguların bu iktisadi düşünce akımına yansıdığı görülmektedir. Kilisenin sosyal öğretileri, sosyal piyasa ekonomisinin sosyallik ilkesi ve politikalarının şekillenmesinde oldukça etkili olmuştur.

Sosyal piyasa ekonomisinde, bir tarafta piyasadaki girişim ve rekabet özgürlüğü korunmakta, diğer tarafta ise rekabette dezavantajlı gruplara yönelik olarak bir takım sosyal güvenlik politikalarıyla sosyal dengeleme sağlanmaktadır. Sosyal piyasa ekonomisi, bireysel özgürlükler ve topluma karşı sosyal sorumluluk anlayışını harmanlamaktadır. Bunun gerçekleşmesi için piyasa ekonomisi şartlarında bireysellik ve dayanışma ilkelerinin birbirini tamamlayıcı yönde hareket etmesi gerekmektedir. Sosyal piyasa ekonomisinin temeli olan sosyallik ilkesi, serbest piyasa koşullarında sosyal dengelemeyi sağlayarak toplumsal barışa hizmet etmektedir.

Günümüzde, tüm dünyada egemen iktisadi anlayışı yansıtan liberal serbest piyasa sistemi geçerli olduğu ülkelerde benzer ekonomik sonuçlar üretmemektedir. Çoğu ülkede piyasada yaratılan ulusal gelirin paylaşımı konusunda çeşitli çıkar grupları arasında gerekli toplumsal uzlaş sağlanmış değildir. Bu bağlamda, pür serbest piyasa ekonomisi ve artık örneği hemen hemen kalmayan sosyalist merkezi kumanda ekonomilerinin aksayan yönlerini dikkate alarak yeni bir iktisadi düzen ortaya koyan sosyal piyasa ekonomisi yaklaşımı, yüksek ekonomik büyüme, düşük enflasyon, düşük işsizlik, iyi kamu hizmetleri ve daha adil bir gelir dağılımı gibi sonuçlara neden olacak alternatif bir politika aracı olabilme potansiyeline sahiptir. Bu sistem, devlet müdahalesini bir taraftan meşru görmekte, diğer taraftan ise bu müdahalenin sınırlarını çizmektedir.

Tüm bunlara rağmen, sosyal piyasa ekonomisinin alternatif bir sistem olarak uygulanabilmesi daha adil bir rekabet yapısının oluşturulmasını ve ülkedeki kurumların (veya kurumsal yapının) dönüşümden geçmesini gerektirmektedir. Bu sistem, piyasanın kaynak dağıtım etkinliğini tamamen dışlayan bir sistem değildir. Piyasa, girişim özgürlüğü ve rekabete olan güven tamdır. Burada, devlete regüle etme görevi düşmektedir. Böylece, serbest piyasa ekonomisinin getirileri üzerinde toplumsal uzlaş sağlanacak ve bu da toplumsal barışı kalıcı hale getirecektir.

Sonuç olarak, yaklaşık bir asır önce ortaya atılan sosyal piyasa ekonomisi, günümüze uyarlanarak birçok ülke için serbest piyasa ekonomisinin aksaklıklarını ortadan kaldıran bir araç haline dönüştürülebilir. Dünyada belirli aralıklarda yaşanan her ekonomik veya finansal krizde, piyasa ekonomisinin aşırılıklarının sorgulanması ve ekonomide devlet müdahalesine yer açılması sık yaşanan bir durumdur. Bu tip krizlerin önlenmesi veya etkilerinin azaltılması bağlamında da sosyal piyasa ekonomisi sistemi yararlı olabilir.

KAYNAKÇA

- Ahrens, J. (2008) "Transition towards a Social Market Economy: Limits and Opportunities", Research Paper 2008-01, Private University of Applied Sciences, Göttingen.
- Akşin, S. (2018) "Kısa 20.Yüzyıl Tarihi", İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 6.Baskı.
- Aktan, C.C. ve Vural, T. (2018) "Kurumsal İktisat Okulu'nun Öğretisi: Yeni Kurumsal İktisat", C. C. Aktan (Ed.) Yeni İktisat Okulları ve İktisadi Düşünce, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Aktan, C.C. (2018) "Freiburg Hukuk ve İktisat Okulu'nun Öğretisi: Ekonomik Düzen Teorisi ve Ekonomik Anayasa Hukuku", C. C. Aktan (Ed.) Yeni İktisat Okulları ve İktisadi Düşünce, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Arslan, R. (2010) "Sosyal Piyasa Ekonomisi 2008–2009 Ekonomik Mali Krizini Önleyebilir miydi?", Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 8(13):15-26.
- Birnie, E. (1994) "Christianity and the Social Market Economy in Britain, Germany and Northern Ireland", Journal of the Irish Christian Study Centre, 5: 34-44.
- Britannica (2023) <https://www.britannica.com/event/Revolutions-of-1848>, (02.07.2023).
- Broyer, S. (1996) "The Social Market Economy: Birth of an Economic Style", Discussion Papers, Reserach Unit: Economic Change and Employment, Berlin Social Science Center.
- Chester, T.E. (1972) "Batı Almanya: Bir Sosyal Piyasa Ekonomisi", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 29 (1): 343-353, Çev: Mualla Öncel.
- Claassen, R., Gerbrandy, A., Princen, S. ve Segers, M. (2019) "Rethinking the European Social Market Economy: Introduction to the Special Issue", Journal of Common Market Studies, 57(1): 3-12.
- Clapham, R. (1991) "Kalkınmakta Olan Ülkelerde Sosyal Piyasa Ekonomisi: Uygulanabilirlik Sorunu" Erkan, H. (Ed.) Uygulamada Sosyal Piyasa Ekonomisi, İzmir: Tükelmat A.Ş. Yayını.
- Davidescu, A.A. (2017) "Measuring the Social Market Economy. A Composite Index Approach for EU Countries, Proceedings of the International Conference on Business Excellence, Sciendo, 11(1): 227-240.
- Derya, H. (2016) "Freiburg Okulu Çerçevesinde Eucken ve Hayek", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(21): 493-512.
- Diñçaslan, M. (2015) "Türkiye'de Ordoliberalist Bir İktisatçı ve Filozof: Alexander Rüstow (1885-1963)", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 46: 201-223.

- EPP (2009) “The Social Market Economy in a Globalised World”, European People’s Party Congress Document, Bonn.
- Erkan, H. (1987) “Sosyal Piyasa Ekonomisi, Ekonomik Sistem ve Piyasa Ekonomisine İşlerlik Kazandırılması”, İzmir: Konrad-Adenauer-Stiftung Yayını.
- Gerber, D.J. (1994) “Constitutionalizing the Economy: German Neo-Liberalism, Competition Law and the “New” Europe”, *The American Journal of Comparative Law*, 1(42): 25-84.
- Goldschmidt, N. (2004) “Alfred Müller-Armack and Ludwig Erhard: Social Market Liberalism”, *Freiburg Discussion Papers on Constitutional Economics*, No: 04/12, Albert-Ludwigs-Universität, Freiburg.
- Gough, I. (1989) “Welfare State”, Eatwell, J., Milgate, M., ve Newman, P (Eds.) *Social Economics*, 2nd Edition, London, The Macmillan Press Limited.
- Güran, T. (2012) “İktisat Tarihi”, İstanbul: Der Yayınları.
- Joerges, C. ve Rödl, F. (2004) “The Social Market Economy” as Europe's Social Model?”, *European University Institute Working Paper Law*, No: 2004/8.
- Karsten, G.S. (1985) “Eucken's Social Market Economy' and Its Test in Post-War West Germany: The Economist as Social Philosopher Developed Ideas That Paralleled Progressive Thought in America”, *The American Journal of Economics and Sociology*, 2(44): 169-183.
- Kazgan, G. (2013) “Tanzimat’tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi”, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kruip, G. (2011) “Sosyal Piyasa Ekonomisinin Ana Hatları ve Bunların Hristiyan Sosyal Ahlakıyla Bağlantısı: Sosyal Piyasa Ekonomisi ve İslam’daki Algılanışı”, Ankara: Konrad-Adenauer-Stiftung Yayını.
- Küçükcalay, A.M. (2015) “İktisadi Düşünce Tarihi”, İstanbul: Beta Yayınları.
- Mai, H.L. (1964) “Erhard's Social Market Economy”, *The Southwestern Social Science Quarterly*, 4 (44): 329-334.
- Mortan, K. (1993) “Türkiye’de Sosyal Piyasa Ekonomisinin Çerçevesi Ne Olmalıdır”, *Finans Dergisi*, Özel Ek: 98-101.
- Muratoğlu, T. (2014) “Almanya Federal Cumhuriyeti’nde Devlet Yapılanması”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18(2): 291-366.
- Müller-Armack, A. (1978) “The Social Market Economy as an Economic and Social Order”, *Review of*

Social Economy, 3(36): 325-331.

Richter R. ve Zacher, H.F. (1982) "Social Policy in a Free Market Economy: Editorial Preface", Journal of Institutional and Theoretical Economics, 138(3): 345-350.

Sally, R. (1996) "Ordoliberalism and The Social Market: Classical Political Economy from Germany", New Political Economy, 2(1): 233-257.

Şanlıoğlu, Ö. (2010) "Sosyal Piyasa Ekonomisinin Günümüz Koşullarında Rekabet Edebilirliği Üzerine Bir Değerlendirme", Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 54(47): 53-67.

Thieme, H.J. (1991) "Sosyal Piyasa Ekonomisinin Almanya Uygulaması", Erkan, H. (Ed.) Uygulamada Sosyal Piyasa Ekonomisi, İzmir: Tükelmat A.Ş.

Watrın, C. (1998) "The Social Market Economy: The Main Ideas and Their Influence on Economic Policy", Peter Koslowski (Ed.) The Social Market Economy, Springer.

Witt, U. (2002) "Germany's "Social Market Economy": Between Social Ethos and Rent Seeking", The Independent Review, 3(6): 365-375.

Wrobel, R.M. (2012) "The Social Market Economy as a Model for Sustainable Growth in Developing and Emerging Countries", Economic and Environmental Studies, 12(1): 47-63.

Yardımcı, M.E. ve Genç, S.Y. (2016) "Türkiye'de Sürgün Bir Alman Neoliberal: Wilhelm Röpke", AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(16): 23-34.

Zeppernick, R. (1991) "Sosyal Piyasa Ekonomisinin Uyarlanması Üzerine Bazı Düşünceler: Ekonomi Politikası Danışmanlığına İlişkin Bir Yaklaşım", Erkan, H. (Ed.) Uygulamada Sosyal Piyasa Ekonomisi, İzmir: Tükelmat A.Ş.

Zweig, K. (1980) "The Origins of the German Social Market Economy: The Leading Ideas and Their Intellectual Roots", London and Virginia, Adam Smith Institute.